

דת ופוליטיקה במזרח-ירושלים

פנחס עינברי

מיפוי מקיף של הארגונים הפלסטינים הפועלים כיום
במזרח ירושלים

המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה (ע"ר)

דת ופוליטיקה במזרח-ירושלים

פנחס עינברי

מיפוי מקיף של הארגונים הפלסטינים הפועלים כיום במזרח ירושלים

למרות קשריה עם ישראל והגדה, פיתחה מזרח-ירושלים מערכת פוליטית משל עצמה והיא מתנהלת בדפוסים מיוחדים לה, כאילו הייתה בועה בפני עצמה.

היות שאין במזרח העיר כוח פוליטי חזק מספיק להוציא עצרות והפגנות לרחובות – או שאין כוח המעוניין בכך – הרי שעיקרה של הפרהסיה הפוליטית במזרח-ירושלים נמצא ברחבת מסגד אל-אקצא, והכוחות הפוליטיים המובילים שם הם התנועות האסלאמיות. הכוח האסלאמי שמסוגל להקהיל עצרות מרשימות תחת דגלו הוא תנועה בין-לאומית ושמה "מפלגת השחרור האסלאמי", או "תחריר", שבמידה רבה היא הכוח הדומיננטי על הר הבית.

כוח אחר הוא תנועת חמאס, אבל בהיותה מוגדרת בישראל "תנועת טרור", היא אינה יכולה לכנס עצרות, ולכן יכולותיה מול תנועת תחריר הן בגדר תעלומה.

ההשפעה הערבית-ישראלית נוצרה על-ידי התנועה האסלאמית הצפונית של ראיד סלאח, שניצלה את הגנת החוק הישראלי ואת הדמוקרטיה הישראלית כדי לחדור עמוק לתוך רחבת המסגדים, תוך שילוב זרוע עם האחים המוסלמים, אותם מייצג המופתי לשעבר שיחי עכרימה סברי.

תנועת חמאס נעזרה בתנועה של ראיד סלאח, אבל גם ניהלה מולה מאבק על הבכורה.

תנועת פת"ח מדדה מאחור, אבל אין לבטל את חשיבותה, כי נוכחותה בעיר מורגשת. במאבק על הפרהסיה ברחבת במסגדים היא מפגרת הרבה אחרי תחריר, אבל יש לה השפעה בסמטאות ובכמה שכונות.

גם התנועות "הכלליות" כמו חמאס ופת"ח, פיתחו קווים עצמאיים מול תנועות האם שלהן. לאנשי פת"ח יש מסורת אריסטוקרטית, בייחוד כשמדובר בממשיכי דרכו של פיסל חוסייני ובממסד של "אורינט-האוס" ודפוסי התנהגותם שונים מאלה של הפת"ח האלים, שמעוזיו בשכונות התפר שמעבר לגדר. הפת"ח ההוא קשור יותר לרמאללה, אין לו קשר מובהק עם העיר עצמה, והוא מקרין לתוכה אלימות וטרור.

החמאס מושפע מן היסוד המאסיבי של יוצאי חברון בירושלים. אבל למרבה ההפתעה, אנשי חמאס של ירושלים אינם נלהבים מן המסרים שמגיעים מתנועת האם בחברון, והם מרוצים מן המדיניות הישראלית החוסמת את דרכם של המטיפים מחברון המבקשים לעצמם משרות הטפה במסגד אל-אקצא.

מה שמשפיע על המערכת הפוליטית במזרח ירושלים, היא המעורבות של מעצמות אזוריות, ובעיקר ירדן וטורקיה, שנמצאות בהתנגשות זו מול זו, וקשה שלא להתרשם מעומק החדירה של טורקיה לירושלים באמצעות התנועה האסלאמית והאחים המוסלמים.

התנועות האסלאמיות

בהיעדר מנגנון של בחירות, קשה לאמוד את כוחן של התנועות האסלאמיות הפועלות בירושלים, אבל יש קנה-מידה שעשוי לסייע בהערכת כוחן היחסי: היכולת לכנס המונים ברחבת אל-אקצא (אך לא ברחבי ירושלים; אין אף תנועה שמסוגלת לעשות זאת) ועל פי קנה-מידה זה מפלגת השחרור מצליחה מעל ומעבר לכל היתר.

עצרת חיזב תחריר ברחבת אל-אקצא (מתוך אתר התנועה).

גם חמאס יכלה אולי להצליח, אבל הגדרתה בישראל "ארגון טרור" מונעת ממנה את חופש הפעולה שיש לתחריר. גם לתנועתו של ראיד סלאח יש נוכחות מרשימה, אבל אלה הן "המוראביטאות" – הנשים שפעלו במתחם הר הבית כדי להפריע למבקרים הישראלים. הן היו המאורגנות בהסעות מקרב ערביי ישראל. כעת, עם הוצאת התנועה מחוץ לחוק, יש המעריכים כי המזרח-ירושלמים לא יתגייסו בהמוניהם להופיע ברחבת המסגדים בתגובה לקריאתו של חמאס, כפי שמצליחה תנועת התחריר לגייסם.

על פי מקורות במזרח-ירושלים, חמאס מתנהלת ברחובות העיר כתנועת מחתרת ומסתירה את הנהגתה האמתית מעין רואה. שלושת מנהיגיה הם מוחמד אבו טיר, חאלד אבו ערפה ומחמד טוטה, הפועלים מרמאללה, לאחר שסולקו מן העיר בידי שלטונות ישראל.¹ השלושה נעצרו וגורשו לאחר שנשללה מהם תושבות במזרח-ירושלים במסגרת מסע מעצרים נרחב נגד תשתית חמאס בגדה.²

מקורות במזרח-ירושלים הסבירו כי הלקח של חמאס היה שלא להתפתות עוד לפעילות גלויה, אלא להסתתר ולעבור לדפוסי מחתרת. השלושה התפתו לצאת מן המחתרת כדי להשתתף בבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית, ולאחר מעשה חמאס הבינה כי חשיפת הנהגתה הייתה טעות.

<https://youtu.be/57NTlpMWybQ> 1

<http://www.mako.co.il/news-military/security/Article-2f083cfbe7c2b31004.htm> 2

בהיעדר יכולת לכנס עצרות, חמאס מבליטה את נוכחותה בפרהסיה של העיר בכתובות קיר. בתמונה: כתובת של חמאס בשכונת באב א-זהרה: "שכונת חמאס. חמאס היא דגל האסלאם ואנו גאים בה." (צילום: פנחס ענברי)

על פי מקורות במזרח-ירושלים, חרף כל המפריד בין כל התנועות האלו, יש כמה קווי-דמיון משותפים לכולן, אבל כל אחת מתמודדת עם מצבה בדרך אחרת.

מה שמשותף לכולן הוא שמירת הצביון הדתי-אסלאמי של הר הבית. לפיכך הן פועלות כנוגדנים כל אימת שיש חדירה חילונית מטעם גורמים לאומיים ערביים. למשל, גירושו בחרפה של שר החוץ המצרי אחמד מאהר ביוני 2009 בהשלכת נעליים, כאשר בא להתפלל במסגד³; הלינץ' שנעשה כמעט בשר ההקדשים הפלסטיני מחמוד אל-הבאש⁴; וגירושם באלימות של נציגי ממשלת ירדן, למרות היותם אנשי-דת.⁵

מכאן שההתנגדות לנוכחות הישראלית היא חלק ממכלול רחב בהרבה, הכולל גם נוכחות חילונית כלשהי, גם אם ערבית.

אבל שלוש התנועות הללו מתאחדות לא רק נגד "פולשים" יהודים או חילונים, אלא גם נגד גורמים אסלאמיים שאינם מאורגנים באחת המסגרות המוכרות, כמו גירושו של איש הדת "העצמאי", סלאח א-דין אבו ערפה.⁶

היות שמפלגת השחרור האסלאמית נראית דומיננטית בהר הבית, נפתח בה:

³ https://youtu.be/ru_JevjCDMk
⁴ <https://youtu.be/NPjdurWK-u4>
⁵ עניין זה יידון בהמשך, בפרק על ירדן.
⁶ <http://www.bokra.net/Article-1208849>

מפלגת השחרור האסלאמית "חיזב א-תחריר"

מפלגת השחרור האסלאמית נוסדה בשנת 1953 כמפלגה אנטי-האשמית, בעת שלטונה של ירדן על מזרח-ירושלים, בידי איש-דת שכיהן באל-אקצא ושמו: תקי א-דין נבהאני.⁷ היא קראה להחזיר את החליפות העות'מאנית לקדמותה, כי לדעת מייסדיה היא החליפות החוקית היחידה. הם חשדו בכך שההאשמים תכננו להכריז על חליפות בעצמם, וטענו כי השושלת ההאשמית שיתפה פעולה עם האנגלים "הצלבנים", בהדחת שושלת החליפים החוקית.

אף על פי שמייסד המפלגה וכל "המדריכים" היו פלסטינים, ומנהיגם היום, עטא אבו רשתא, אף הוא פלסטיני המתגורר בביירות, אין אנשי התחריר מגדירים עצמם פלסטינים במובן הלאומי, כך למשל מבהיר המדריך העליון שלהם, אבו רשתא, באתר הרשמי שלו⁸ ומבחינתם פלסטין אינה לאומיות, אלא מחוז גאוגרפי בלבד.

גם המושג "תחריר" (שחרור) טעון הבהרה: אין הכוונה לשחרור טריטוריאלי במובן הלאומי, אלא לשחרור תרבותי טוטאלי מהשפעת תרבות המערב. בהקשר הפלסטיני, הדברים באים לידי ביטוי בפסילת כל סממן שאינו אסלאמי טהור, כמו רשות לאומית, בחירות, או הסכמים בסגנון תרבות המערב, ובראשם הסכמי אוסלו. מכאן שגם יומרתו של נשיא טורקיה לכוון מחדש את החליפות העות'מאנית, זכתה לשלילה בקרב מפלגה זו, היות שטורקיה המודרנית חברה בנאט"ו ומתנהלת כמדינה מערבית.⁹

גם המונח "מפלגה" טעון הסבר: אין מדובר במפלגה המתמודדת בבחירות דמוקרטיות במובן המערבי, אלא בחבורת נאמנים לאללה במובן האסלאמי, בדומה לחיזבאללה שהיא מפלגתו של אללה.

מפלגת תחריר היא מפלגה בין-לאומית הפרוסה על פני העולם כולו, ובנושא הפלסטיני היא מתמקדת בשלושה עניינים: הפיכת רחבת אל-אקצא לבימה שעליה תוכרז החליפות העולמית; ביטול הסכמי אוסלו; וקריאת תיגר על היומרה של ירדן להיות שומרת המקומות הקדושים בירושלים.

לדברי מקורות במזרח-ירושלים, מפלגה זו ממקדת בירושלים את פעילותה הגלויה רק ברחבת אל-אקצא, וזאת לא כמו ביתר ערי הגדה, שם עצרותיה נערכות בשטחים פתוחים.¹⁰

ראשי מפלגת השחרור האסלאמית נועדים בבתים פרטיים בלבד, שלא כמו אנשי ראיד סלאח שנצפו מתכנסים בבתי-מלון.¹¹

בהקשר הירושלמי יש למפלגה זו אחיזה באוניברסיטת אל-קודס באבו-דיס, ותאים באוניברסיטאות אחרות בגדה, כמו נגי'אח בשכם¹² בבית-לחם, ובעיקר בחברון.¹³

ראשיה בירושלים ובגדה הם: דר' מאהר ג'עברי, המהדס איבראהים שריף, מוניר שקייר, דאוד חמדאן, והמטיף עיסאם עמירה

https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%AD%D8%B2%D8%A8_%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%AD%D8%B1%D9%8A%D8%B1 7

<https://khelafah.wordpress.com/2013/05/20/%D8%B3%D9%84%D8%B3%D9%84%D8%A9-%D8%A3%D8%AC%D9%88%D8%A8%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D9%8A%D8%AE-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%A7%D9%84%D9%85-%D8%B9%D8%B7%D8%A7%D8%A1-%D8%A8%D9%86-%D8%AE%D9%84%D9%8A%D9%84-%D8%A3/> 8

למשל, התקפה על מדיניות ארדואן בסוריה, מכיוון שהיא נשענת על המערב, והם גם לא שכחו את בריתו הישנה עם אסד. 9

<https://youtu.be/hHkWN16ANol> למשל, עצרת בג'נין: 10

למשל, כתב שורות אלה את שיחי עכרימה סברי נועד עם אנשי ראיד סלאח במלון אמבסדור. 11

<http://pal-tahrir.info/hizb-events2/8673> 12

https://youtu.be/al_qKYKcouY 13

עצרת תחריר באוניברסיטת אל-קודס באבו
דיס – מתוך דף הפייסבוק של הסטודנטים

כותב שורות אלה פגש את אנשי תחריר במסגד בבית-צפפא (יש להם עוד מסגד בבית-חנינא) בתיווכו של סוחר מזרח-ירושלמי מכובד, בשולי ועידת אנאפוליס, בנובמבר 2007. הדברים ששמעתי אז תקפים גם היום. שאלתי מדוע עשו הפגנות סוערות נגד הוועידה בכל הגדה המערבית, ודווקא בירושלים היו שקטים, חרף השפעתם העמוקה בה. אנשי-שיחי ענו כי עיקר עניינם בשלב זה הוא המשטרים הערביים שסטו מדרך האסלאם, כמו הרשות הפלסטינית, וכי יומם במסגד אל-אקצא יגיע כאשר ישראל תיסוג מן הרחבה והם ישתלטו עליה¹⁴ ויכריזו על החליפות. כלומר, הם אינם מתעמתים עם ישראל, אבל ברגע שיושג הסכם וישראל תעביר את האחריות על ירושלים לידי משטר ערבי שאינו דוגל בשלטון החליפות – יתפסו הם את החלל הריק.

התנגדותם של אנשי תנועת השחרור האסלאמי לאש"ף, נובעת אפוא מכך שזהו גוף לאומי חילוני. לכן היא פועלת לסלקו מרחבת ההר ופוסלת את כל ההסכמים שעשה בנוסח מערבי, כמו הסכמי אוסלו.¹⁵

לפי תפיסתה של התנועה, יש רק כוח אחד שיביא לשחרור פלסטין והפיכתה למחוז של החליפות האסלאמית, והוא החליפות עצמה. כל מהלך שאינו תואם תפיסה זו משבש את מהלך ההיסטוריה שמכוון לכינון החליפות. לפיכך מתנגדת התנועה לאינתיפאדות ומגדירה גם את זו הנוכחית כמטרד לישראל, שאין בו כדי לקדם דבר. ירושלים תשוחרר רק בכוח צבאות החליפות המוסלמית.¹⁶

מכאן גם התנגדותה של תנועת תחריר לחמאס, אשר משתלב לדעתה בתהליך אוסלו, נוטל חלק ברשות הפלסטינית, ובכך נותן לגיטימציה לשלטון "היהודים", או "בני-ציון"; תחריר אינה משתמשת במונח "ישראל".¹⁷

מכאן אפשר גם להבין את התנגדותה של תחריר לדאעש. הכרזת החליפות מפי בגדאדי אינה תואמת את אורחות הנביא, ומאז שהוכרזה החליפות של דאעש קוראים אנשי תחריר לחליפות שלהם "חליפות בדרכי הנביא", ומסתייגים ממעשי האכזריות של דאעש, שאינם עולים בקנה אחד עם דרך הרחמים של הנביא.¹⁸

אבל, כאמור, תחריר אינה מפלגה פלסטינית, אלא תנועה כלל-עולמית שיש לה סניף במחוז (ווילאיה) פלסטין, וחשיבותו המיוחדת בכך שבו נמצא מסגד אל-אקצא, בו תוכרז החליפות לעתיד לבוא.

חלק מפעולתה של התנועה בפלסטין נובע ממאבקה האחרים בעולם, כמו למשל ברוסיה, בה היא נרדפת על צוואר. לכן היא מטיפה בירושלים נגד הנוצרים האורתודוכסים, בהיותם משרתי האינטרס הרוסי.¹⁹

למרות שביסודה מפלגת השחרור היא מפלגת "דעווה" – כלומר: הטפה, ולא "גיהאד" – ומכאן יתרונה המאפשר לה להתעמת כמעט עם כל הכוחות הפועלים בירושלים ובה בעת לחיות ב"מודוס ויוונדי" עם ישראל – יש בכל

14 אנשי תחריר לא ממתניים עד שישראל תצא מן הרחבה, והם כבר הפכו את המסגד לבימת הטפה לכל העולם המוסלמי. למשל: <http://www.pal-tahrir.info/flash/8676.html> במקרה זה: הטפה מדוע אין אפשרות לתת לשום אידאולוגיה להחליף את דברי הנבואה.

15 מוטיב קבוע בכרוזים שלהם במזרח-ירושלים. למשל, כרוז מ-22.1.16 מאשים את הרשות הפלסטינית בהפקרת רוב אדמות פלסטין ליהודים, בהסכמי אוסלו.

16 מוטיב קבוע בכרוזים שלהם במזרח-ירושלים.

17 דובר תחריר מוסעב אבו ערקוב בריאיון למען 1.1.16 <https://www.maannnews.net/Content.aspx?id=818742> תחריר ארגנה הפגנה בבית-לחם נגד חמאס.

18 שם וכן

19 מ-22.1.16, כרוז תחריר נגד רוסיה – "אויבת המוסלמים" והנוצרים האורתודוכסים.

זאת זליגה משורותיה לכיוון הטרור. תופעה זו נקראת "תפריח" – כלומר: "מדגרת אפרוחים", שפירושה שמתוך התחריר יוצאות תופעות של טרור.²⁰

כך, למשל, בביקור אבליים בגנין הייתה קבוצה של מנחמים מתנועת תחריר שדבריה היו קרובים להטפה לטרור.²¹ הם שיבחו את הנוער הפלסטיני "אשר מתעמת עם הכיבוש באמצעות סכין ומברג, לאחר שנעלמו כל בעלי הדרגות הצבאיות, והפקירו את אנשי פלסטין, מושלי הערבים והמוסלמים... דם שהידיים יאיר את דרך העמלים למען האסלאם למימוש הבטחות אללה להחזיר את החליפות".

אבל, מתברר כי חלק מתופעת דאעש בירושלים מוצאת ביטוי בדרשות המטיפים של תחריר במסגד אל-אקצא, ועל כך יפורט להלן.

תנועת חמאס

תנועת חמאס פועלת כאמור במחתרת. היא אינה חושפת את מנהיגיה, ובמידה רבה מאוד מנוהלת פוליטית ע"י המגורשים שנמצאים ברמאללה. יש לציין כי שביתת השבת למען המגורשים בחצר הצלב האדום²² שהחלה ב-2010 ונמשכה שנה וחצי, לא משכה המונים. כותב שורות אלה ביקר שם וראה את מספר המשתתפים הדל.

מקורות במזרח-ירושלים טוענים כי תנועת חמאס של עזה אינה משפיעה על ירושלים, וכי מי שמזוהים בירושלים עם חמאס אינם אלא אנשי האחים המוסלמים כמו שיחי עכרימה סברי ובעל בריתו ראיד סלאח, אשר מייצגים יותר את טורקיה ואת קטר, והם חלק מן הרשת העולמית של האחים המוסלמים, ולא של עזה, ועל כך בהמשך.

מקורות יודעי דבר מסרו לי כי השביתות הספורות שניסתה חמאס עזה לחולל במזרח-ירושלים, סוכלו הן בידי האחים המוסלמים והן בידי אנשי תחריר.

ממוקד הכוח של חמאס בחברון ניסו לשלוח לאל-אקצא דרשנים חברונים, אך המאמץ סוכל בידי ישראל, לשביעות רצונם של יוצאי חברון החיים זה מכבר בירושלים, אשר לא היו מעוניינים בהחדרת "רוח חברון" למזרח-ירושלים.

20 בריאיון של מען, שם, קבע המראיון, ללא התנגדות דובר תחריר, כי המפלגה היא של "דעווה" ולא של "מאבק", ופועלת בדרכי הטפה ללא אלימות.

21 <https://khalafah.wordpress.com/2016/01/04/%D8%B4%D8%A8%D8%A7%D8%A8-%D8%AD%D8%B2%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%AD%D8%B1%D9%8A%D8%B1-%D9%81%D9%8A-%D9%85%D8%AD%D8%A7%D9%81%D8%B8%D8%A9-%D8%AC%D9%86%D9%8A%D9%86-%D9%8A%D8%A4%D8%AF%D9%88%D9%86-%D9%88/>

22 <http://www.alaraby.co.uk/politics/2015/8/25/%D9%86%D9%88%D8%A7%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%AF%D8%B3-%D8%B1%D9%88%D8%A7%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%A8%D8%B9%D8%A7%D8%AF-%D9%88%D9%85%D8%B9%D8%B1%D9%83%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%88%D8%AF%D8%A9>

פת"ח מתקשה למלא את הרחבה, ובמקום זה הוא פורס את דגל פלסטיין על המדרגות (מתוך אתר פתח)

מכיוון שישראל בולמת את הזרוע הצבאית והפוליטית של חמאס במזרח-ירושלים, האישים הבולטים של התנועה בעיר הם איש העסקים מוסטפא אבו זהרה,²³ אשר לדברי מקורות במזרח העיר מקדם גם את האינטרסים של טורקיה, ואיש החינוך ג'מיל חמאמי²⁴ שהוא גם חבר במועצה המוסלמית העליונה.

תנועת פת"ח

אף על פי שהתנועות האסלאמיות הן אלו שנותנות במידה רבה את הטון בפוליטיקה הפנימית במזרח-ירושלים, אי-אפשר לבטל את תנועת פת"ח, ואפילו תנועות אש"ף ותיקות שכמעט נעלמו מן המפה הפוליטית, כמו החזית העממית, אשר על פי מקורות במזרח העיר יש לה אחיזה של ממש במקומות בעייתיים לישראל, כמו הכפר עיסאווייה.

מקורות במזרח-ירושלים אומרים²⁵ כי בשל חולשתה, תנועת פת"ח נוהגת "לרכב על סוסים של אחרים" כשהיא רואה שמתפתחת מגמה שאסור לה להישאר מאחוריה. כך, למשל, אמר דובר פת"ח בירושלים ראפת עליאן, כי פת"ח תומך במוראביטאת של התנועה האסלאמית כשידוע לכול עד כמה האיבה ביניהן עמוקה.²⁶ הוא גם תמך ב"הבה" – הוא המונח שפת"ח מעדיף להשתמש בו בתיאור האינתיפאדה הנוכחית של 2016, שפירושו "פרץ רוח", ובעניין זה פת"ח, שהיא התנועה האם שלו, אכן עמדה מאחורי פרוץ האינתיפאדה.

23 הוא מוגדר כראש הוועדה להגנת קברי המוסלמים בירושלים. <https://www.facebook.com/qpressn/videos/487286031432641/>

פעיל בתחום הסיוע הכלכלי לסוחרי העיר העתיקה. בקליפ זה אפשר לראות הפגנה שהוא מנסה לארגן בעיר העתיקה, אבל היא מצומצמת מאוד, וכן שבכיר פת"ח בעיר, חאתם עבד אל-קאדר, משתתף בהפגנת חמאס על פי הכלל שהם מצטרפים לפעילות של אחרים על מנת לשמר נפח של פעילות. מוסטפא אבו זהרה גם מדווח על תגבור שהם מקבלים מן התנועה האסלאמית של ערביי ישראל. <https://youtu.be/UtMxvKxg-Uo>

24 בקליפ זה הוא דוחה בשם המועצה המוסלמית העליונה את תפקיד ירדן מכוח ההסכם עם ישראל, וקובע שכל העולם המוסלמי אחראי על אל-אקצא. <https://youtu.be/GlnBmYxib6Y>

25 בשיחה אישית.

26 <http://www.alwatanvoice.com/arabic/news/2015/10/22/798043.html>

אבל תנועת פת"ח בירושלים אינה עשויה מקשה אחת. על מנת להבין את משקלה יש להבין כמה קווי רוחב חברתיים המשפיעים עליה. ראשית, ישנה הקבוצה של המשפחות הירושלמיות הוותיקות, ובראשן משפחות חוסייני ונוסייבה אשר ספגו מכה קשה מסגירת האוריינט-האוס. הדעה הרווחת במזרח-ירושלים היא כי מותו של פייסל חוסייני יצר חלל ריק של מנהיגות לא רק בפת"ח, אלא בקרב כל הפלסטינים במזרח-ירושלים.

פייסל חוסייני מת מהתקף לב בכוויית ב-2001, אבל חוגי האוריינט-האוס לשעבר, מאשימים בשיחות פרטיות את מנהיג אש"ף יאסר ערפאת, בגרימת שברון הלב של חוסייני. ערפאת לא ראה בעין יפה את מרכזיותו של האיש, וחשד כל הזמן כי בבוא היום יעמוד הוא בראשות ההנהגה הפלסטינית חדשה שתדיח את אש"ף.

מול הגרעין של המשפחות הוותיקות, יש הרוב של יוצאי חברון שהשתקעו בירושלים במשך השנים, למורת-רוחם של המשפחות הוותיקות. משיחות עם החברונים לשעבר מזה ועם הוותיקים הירושלמים מזה מתגלה עד מהרה חוסר אהדה הדדי, שהוא גלגול של המתרחשות הישנה בין פייסל חוסייני (שמעוזו היה באוריינט-האוס) לבין ערפאת (שמעוזו היה במוקטעה).

בנוסף לחלוקה זו ניכרת גם השפעה של פת"ח שמחוץ לירושלים: הרחוב הירושלמי, בעיקר בשכונות שמעבר לגדר ההפרדה, ומקומות בעייתיים כמו מחנות הפליטים קלנדיה ושועפאט, המפגינים לעין-כול את אופיים הצבאי האלים.²⁷

בקרב אנשי פת"ח בעיר העתיקה – בעיקר המשפחות המקוריות, אבל גם אלו שמוצאן חברוני – אין עניין להתעמת עם ישראל. כמו מפלגת תחריר, גם הם מבקשים לבסס את כוחם בעיר מול חמאס, תוך שמירת יחסים תקינים עם ישראל, וכמה מהם אף משתתפים בפגישות תיאום ביטחוני עם ישראל.²⁸

ואף על פי כן, גל הפיגועים האחרון יצא מתוך פת"ח שבשוליים, במחנות קלנדיה, עיסאווייה וכו'.

דמות בולטת בפת"ח שבין החומות היא נאסר קוס, שהיה שומר ראשו של פייסל חוסייני. עוד דמות בולטת היא עדנאן חוסייני, שהיה איש ווקף, וכיום הוא מושל העיר ומנהל אותה ככל שהוא יכול מעבר לגדר ההפרדה. על פעילותו ניתן ללמוד מן המהלך האחרון שלו: תשלום פיצוי לסוחרי העיר העתיקה על נזקי האינתיפאדה – מהלך שריכך את כעס המצטבר נגד פת"ח.²⁹

הדאגה העיקרית של פת"ח היא אבדן הצביון הפלסטיני-אסלאמי-לאומי של מזרח-ירושלים לטובת הצביון היהודי המשתלט. לכן היא פועלת מאחורי הקלעים למנוע מכירת נכסים פלסטיניים לגורמים ישראלים, אבל ללא עימות ישיר עם ישראל. מי שנחשב כמרקז פעילות זו הוא היועץ המיוחד לענייני ירושלים במוקטעה, אחמד רויידי.³⁰

סגירת רחוב הגיא בעקבות התקפות הסכינאים הכניסה את פת"ח לדאגה שמא יכשיר המעשה את הקרקע להשתלטות יהודית על הרחוב כולו, כפי שקרה ברחוב שוהדא בחברון, ולא מעט בזכות השתדלותם של גורמי פת"ח אצל גורמים ישראלים ביחד עם סוחרי הרחוב, היא שהביאה לפתיחתו של הרחוב מחדש.

27 למשל: <https://youtu.be/UD6Bg4cGFtE>

28 על פי מקורות פת"ח בירושלים.

29 שם.

30 למשל, ריאיון שנתן לדוניה אל-ווטן: <http://www.alwatanvoice.com/arabic/news/2015/02/24/667852.html> בתאריך 25.1.16 הוא העניק ריאיון לרדיו פלסטין ובו נשמע מדוכדך מביקורו בסעודיה, לצורך גיוס תרומות לשמירת צביונה האסלאמי של העיר, שם קבע כי הערבים לא מילאו את התחייבויותיהם לירושלים וגם לא ימלאו בעתיד לבוא. הוא אמר כי ועדות הנוער של פת"ח עוקבות אחר רכוש ערבי כדי שלא יעבור לידי אגודות יהודיות, אבל בהיקף מצומצם בלבד. <http://jcpa.org/wp-content/uploads/2016/03/20160125.m4a>

מהלך זה היה חשוב לפת"ח כדי להמחיש לסוחרי העיר העתיקה כי בעוד התנועות האסלאמיות, ובעיקר תנועתו של ראיד סלאח וחמאס גורמות להם נזק, הרי שהמהלכים שיש לפת"ח אצל הגורמים הישראליים, פועלים לטובתם ושומרים על האינטרסים שלהם ושל העיר הערבית.

על כעסה של תנועת חמאס ממהלכים אלה של פת"ח, ניתן ללמוד ממאמר ביקורתי מאוד על "שיתוף הפעולה" של פת"ח עם ישראל, שפורסם באתרי חמאס.³¹ הכותרת אומרת הכול: "איך זה שארגון פת"ח 'האסור', פועל בירושלים באין מפריע?" המאמר שואל גם: "איך זה שיש לפת"ח מועדונים בעיר העתיקה, וישראל אינה סוגרת אותם?"

על הלכי הרוח בקרב פת"ח, על כעס אנשיו על המוקטעה ועל מבנה הכוח של פת"ח בירושלים, ניתן ללמוד מריאיון שהעניק איש הפת"ח הבכיר אבו עלאא, ליומון "אל-קודס". אבו עלאא לא הסתיר את ביקורתו על אבו מאזן, אם כי בלי לנקוב בשמו.³² הוא אמר כי לאש"ף אין נוכחות (לא בירושלים ולא בכלל) וכי יש לאחד את כל המסגרות של פת"ח הפועלות כל אחת בנפרד ללא סמכויות וללא תקציבים.

אבו עלאא פירט את מבנה הפת"ח בירושלים כך:

1. מחלקת ירושלים באש"ף (שהוא העומד בראשה);
2. "האסיפה העממית" בראשות בכיר פת"ח עות'מאן אבו גרבייה;
3. לשכת אבו מאזן (אחמד רווידי);
4. מושל ירושלים, עדנאן חוסייני.

הוא התעלם מוועדת פת"ח בראשות חאתם עבד אל-קאדר, ומיתר גורמי פת"ח הפועלים בעיר.

כפי שדיווח אחמד רווידי בריאיון לרדיו פלסטין, פת"ח מפעילה בעיר "ועדי נוער", ועל פי מקורות של התנזים של פת"ח,³³ החדירה התנועה את אנשיה לכל השכונות, ואלה משמשים "עיניים ואוזניים" של מרכז פת"ח ברמאללה לגבי הנעשה בירושלים ועוקבים אחר מעשי תושביה.

מול מה שחמאס רואה כשיתוף-פעולה בין ישראל לפת"ח, חמאס מקים גוש נגדי ביחד עם ראיד סלאח, ועם בן-בריתו העיקרי בעיר העתיקה המופתי לשעבר שיחי עכרימה סברי, כאשר ברקע נמצאת טורקיה – ועל כך בהמשך.

אף על פי שחמאס והאחים המוסלמים בירושלים אינם היינו-הך – החמאס נשען בכל זאת על האחים, כי הוא נרדף בידי ישראל, בעוד שראיד סלאח זכה עד כה להגנת החוק הישראלי, וישראל לא פעלה נגד שיחי עכרימה סברי, כי לא ראתה בו סיכון ביטחוני.³⁴

הפת"ח/פנים של המשפחות הוותיקות, מנסה להבליט את השונות שלו מול פת"ח/רמאללה, בשתי דרכים מנוגדות: מצד אחד בהבלטת ההיסטוריה הלוחמת של עבד אל-קאדר אל-חוסייני,³⁵ ולאז דווקא המופתי חגי אמין אל-חוסייני, כפי שניתן ללמוד מן הכרזה הזו:

31 <https://www.paldf.net/forum/showthread.php?t=271480>

32 <http://www.alquds.com/pdf/1457734573526661500/1457734603000/> עמ' 4

33 בשיחה עם המחבר.

34 על פי אפיונים של מקורות במזרח-ירושלים.

35 http://qhossaini.com/?page_id=338

חוץ מן הפוסטר לא ידוע על כל התארגנות טרור ממשית בכיוון זה, אבל לעומת זאת יש פעילות בכיוון הפוך, של חינוך כללי וחינוך לממלכתיות, להעצמה חברתית ולהתרחקות מן הטרור, במוסד שנקרא Faisal³⁶ Husseini Foundation בניהול בנו של פייסל חוסייני, עבד אל-קאדר.

מי שיבחן את האתר, לא ימצא זיקה ישירה לאש"ף. ברשימת התורמים נמצאת כוויית, שעל שטחה מת פייסל חוסייני, מדינות מערב-אירופיות ואגודת "פלסטין של מחר", המזוהה עם דחלאן ופייאד.

בלי סמלי אש"ף ופת"ח, עם דגל פלסטין, הכאפייה הפלסטינית, הרובה והקוראן, והשיוך הוא ל"גדודי השהיד עבד אל-קאדר אל-חוסייני". אבל הצבע הצהוב הוא צבעו של פת"ח (מתוך אתר גדודי השהיד עבד אל-קאדר אל חוסייני)

בשיחות עם אנשי החוג הזה ועם אנשי פת"ח ירושלים בכלל, לא קשה לשמוע ביקורת נוקבת על המוקטעה. באחת הפגישות הנדירות שקיימו אנשי פת"ח-ירושלים עם אבו מאזן, אמרו אנשי פת"ח-ירושלים כי העיר מקבלת מן הרשות הפלסטינית הרבה פחות מעיר ממוצעת בגדה, כמו סלפית למשל, ואפילו "פחות מחצי".³⁷

התרעומת על חוסר המימון של מזרח-ירושלים מקורה בסכסוך הישן בין פייסל חוסייני לערפאת, שחסך מהאוריינט-האוס תקציבים, ואסר על פייסל חוסייני לגייס תרומות בעצמו.

משתי הדוגמאות נשקפת בקרב פת"ח המקומי, המשפחות הוותיקות והאוריינט-האוס, מגמה להתנתקות מרמאללה, ואפילו מפת"ח ומאש"ף. מגמה זו בולטת יותר מצד סרי נוסייבה, שכשהיה נשיא אוניברסיטת אל-קודס באבו-דיס, ביקש את הכרת ישראל במוסד שבראשו עמד.³⁸

אבל זוהי כמובן מגמה שמייחדת את המשפחות הוותיקות. כשמדובר בשאר חלקי האוכלוסייה, המצב שונה. כך, למשל, האיש שנחשב ראש התנזים האלים, עדנאן גית' מסילוואן, התכתש עם ישראל, נעצר, ולאחר ששוחרר פתח משרד "מעבר לגדר", הכריז כי לאבו מאזן אין שליטה על האינתיפאדה, וצפה כי זו תגבר.³⁹

פעילות פת"ח "מעבר לגדר" מקרינה אלימות לתוך ירושלים פנימה, והיא קשורה לאירועי האינתיפאדה הן בשל טבעו האלים של תנזים פת"ח והן מחמת המלחמה הפנימית הנטושה במחנות הפליטים ובשכונות "שמעבר לגדר" בין מיליציות של התנזים, המיליציות של דחלאן, והמיליציות של ראש הביטחון הלאומי מאג'ד פרג', המערערות את תחושת הביטחון בצד זה של ירושלים. ככלל, ביקור באזורים אלה מגלה כי הקמת הגדר קבעה את אופיים כחלק מן הרשות, ולא כחלק מירושלים.

דאעש והנוצרים

הרוחות האסלאמיסטיות המנשבות במזרח-ירושלים, מביאות עמן גם את רוח דאעש. עד לרגע זה לא ניתן לומר כי דאעש הוא כוח משמעותי פעיל במזרח-ירושלים, אבל ניצני הופעתו מדאיגים בעיקר את הנוצרים.

36 <http://www.fhfpal.org/#header>
 37 בשיחה אישית עם גורמי פת"ח בירושלים.
 38 על פי מקורות האוניברסיטה. סרי נוסייבה הותקף בידי כותבי פת"ח על מאמציו לבטל חרמות נגד האוניברסיטאות הישראליות: <http://pulpit.alwatanvoice.com/articles/2005/05/27/22490.html>
 39 <http://ar.timesofisrael.com/%D9%85%D8%B3%D8%A4%D9%88%D9%84-%D9%83%D8%A8%D9%8A%D8%B1-%D9%81%D9%8A-%D9%81%D8%AA%D8%AD-%D9%8A%D9%82%D9%88%D9%84-%D8%A3%D9%86-%D9%88%D8%AA%D9-%8A%D8%B1%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%86%D9%81-%D8%B3%D8%AA/>

לדברי מקורות נוצריים במזרח-ירושלים, תופעת דאעש יוצאת מתוך המערכת האסלאמיסטית הקיימת, ונבנית על מתחים ישנים שנתגלעו בין הנוצרים למוסלמים מזה שנים.⁴⁰

חזית החיכוך העיקרית היא בית הספר לבנות "רוזארי" (או "וורדיה") של הוותיקן. התנועות האסלאמיות מסיתות את ההורים המוסלמים להתנגד למדיניות בית הספר, אשר אוסר על התלמידות לחבוש צעיף שנועד להסתיר את שערן. שנים ארוכות עמדה הנהלת בית הספר בלחצים, לא הרשתה לתלמידות לחבוש חיגי'אב והייתה איתנה בדעתה כי אין בכך אפליה דתית.⁴¹ אבל באחרונה שינתה הנהלת בית הספר את עמדתה והתירה את החיגי'אב.⁴²

גרפיטי בכפר עקב – ירושלים שמעבר לגדר (צילום: פנחס ענברי)

לעומת בית הספר הנוצרי פועל בית-ספר אסלאמיסטי ושמו "אל-אימאן" בהנהגת בכיר חמאס וחבר המועצה המוסלמית העליונה ג'מיל חמאמי.²³ לדברי מקורות המעורים בפרשה, חמאמי הוא המסית את הורי התלמידות של בייס רוזארי להתעקש על חבישת הצעיף, בעוד התלמידות שלו מחויבות בחבישת הצעיף. "הוא דורש את לבישת הצעיף ברוזארי בשם חופש הדת, אבל בבית ספר 'אימאן' אין חופש דת שמאפשר שלא ללבוש את הצעיף", קובלים הורים נוצרים במרירות.

על התשתית הישנה הזו הופיעו כרוזי דאעש, בתוספת חמורה: הדרישה שהמורות לא יופיעו בפני תלמידות ותלמידים מוסלמים כשהן עונדות צלב – וזה קורה בבית-ספר של הוותיקן!

כרוז דאעש, שקדם ל"כרוז רוזארי", היה חמור יותר: הוא קרא לכל הנוצרים בירושלים לצאת מן העיר – וְלֹא יבולע להם... וכל זאת על רקע טבח הנוצרים והרס הכנסיות בסוריה ובעיראק.

מה שהפליא את פעילי פת"ח, חמאס וראיד סלאח, היה שבעיצומה של המערכה "להצלת אל-אקצא", לא התייחס דאעש כלל לאל-אקצא, אלא לנוצרים בלבד. על פי מקורות במזרח הבירה, הקניטו פעילי חמאס ופת"ח את האסלאמיסטים בעניין זה, ואפילו גורמים רשמיים של הרשות הפלסטינית הביעו את תמיחתם על כך. למשל, שגריר פלסטין במדריד כיפאח עודה, תהה במשדר שהוקדש ברדיו פלסטין לאירועי הטרור של דאעש בפריז, על

40 בשיחה עם המחבר.

<http://www.abouna.org/holylands/%D9%85%D8%AF%D8%B1%D8%B3%D8%A9-%D8%B1%D8%A7%D9%87%D8%A8%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D9%88%D8%B1%D8%AF%D9%8A%D8%A9-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%AF%D8%B3-%D9%84%D8%A7-%D9%86%D9%85%D9%8A%D8%B2-%D8%A8%D9%8A%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%B7%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%A7%D8%AA-%D8%B9%D9%84%D9%89-%D8%A3%D8%B3%D8%A7%D8%B3-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%8A%D9%86>

42 דף פייסבוק של הלוחמים למען החיגי'אב: <https://www.facebook.com/Tolerance.In.Jerusalem.Private.Schools/>

כך שלמרות סבל העם הפלסטיני לא עשו דאעש וקאעידה שום פעולה נגד ישראל. "הם מסיתים נגד המערב, אבל לא עשו שום פעולה נגד ישראל," אמר השגריר באותו משדר.⁴³

תלמידות בייס רוזארי מפגינות למען החיגיאב מחוץ לבית הספר (מתוך אתר חמאס)

לדברי מקורות בפת"ח, יש בתוך תחריר, חמאס וראיד סלאח תופעה של "מדגרה" – כלומר: הם אולי אינם מעוניינים שייצאו משורותיהם אנשי קאעידה ודאעש, אבל אלו הן המדגרות לאפרוחים שייצאו בהמשך למחוזות קיצוניים יותר. תופעת המעבר של אנשי ראיד סלאח לדאעש ידועה,^{[3]⁴⁴} והמאבק בין חמאס לבין הוותיקן בעניין החיגיאב בבית הספר רוזרי, וכן חיוב חבישת החיגיאב בבייס אימאן, הם ש"הדגירו" את כרוזי דאעש.

קשה שלא להבחין ברוחות דאעש המנשבות במזרח-ירושלים. כך, למשל, נתלו בלובי של מלון מרכזי תמונות המשמיטות מנוף העיר כל זכר לנצרות. מקו האופק האורבני הושמטו הכנסיות, וכמובן גם סממני העיר הישראלית שברקע, וסוס שחור של דאעש מעטר את אולם הכניסה למלון.

מקורות בשכם מעריכים כי דאעש נהנית בעיר זו מתמיכה של 40-20%! גם בחברון יש תמיכה בדאעש, אבל בבית-לחם הייתה בחג המולד האחרון הופעה מטרידה של תנועה זו.

לקראת החג התקבלו בבתי המלון בבית-לחם שיחות טלפון שתבעו לבטל את חגיגות חג המולד, ולא - יותקפו. כמה בתי-מלון החליטו להיענות לדרישה ולבטל את החגיגות, אבל אחרים לקחו סיכון. מקורות נוצריים במזרח-ירושלים אומרים כי תיירים רבים שבאו לחגיגות, ביקשו לצאת לנצרת, אבל בתי המלון בנצרת כבר היו מלאים. הנוצרים התאכזבו לא רק מן האיום של דאעש, אלא גם מתגובת אש"ף. שכן, במקום להגן על הנוצרים, הצדיקו אנשי אש"ף את איומי דאעש בטענה כי אין זה ראוי לחגוג בתקופה של אינתיפאדה...

אבו מאזן יצא להגנת הנוצרים, אבל גם הגניב איום לעבר הכנסייה האורתודוקסית, לבל תמכור אדמות ליהודים, ובסוגיה זו נרחיב בהמשך.

43 רדיו פלסטין, 4.12.15; דברים חמורים עוד יותר אמר חבר הוועד הפועל של אשף, אחמד מג'דלני, בריאיון לרדיו פלסטין ב-23.11.15, ובו התלונן כי דאעש לא הציבה את הבעיה הפלסטינית באג'ינדה שלה, ו"יעץ" לה לצאת מן המשבר באימוץ בעיית פלסטין והצלת ירושלים. <http://jcpa.org/wp-content/uploads/2016/03/20151221.m4a>

44 על פי הערכה של גורמי ביטחון פלסטיניים, יש כמאתיים ערבים ישראלים בשורות דאעש. המקור: שיחה אישית.

מקורות בביטחון הפלסטיני אומרים כי המדגרה העיקרית לדאעש שוכנת בתנועת תחריר. מקורות נוצריים מוסיפים כי האיש המלבה במיוחד את הרוחות בדאעש, הוא המטיף של תחריר עיסאם עמירה.⁴⁵ לדבריהם, בעקבות הטפה שלו נגד הנוצרים במאי 2016 בה דרש שישלמו למוסלמים ג'זיה – מס מיוחד שהנוצרים חייבים לשלם למוסלמים, הותקפו נוצרים בידי מוסלמים קנאים ברובע הנוצרי.

עיון בהטפותיו של עיסאם עמירה, מגלה כי הוא אינו מסתפק בהתקפות על הנוצרים בירושלים בלבד, אלא תוקף

ניצחון החגיגה. השלב הבא: הסרת הצלבנים (מתוך אתר בייס רוזארי)

את הנצרות בכלל ואת תרבות המערב כולה. דבריו ממחישים את מה שאמרו אנשי תחריר לכותב שורות אלה, כי ברגע שישראל תעזוב את המקום, יהפכו את רחבת המסגדים לבימת-הטפה עולמית לחליפות.⁴⁶

מקורות נוצריים הוסיפו כי בחגים האחרונים, רמדאן וחג המולד, כמעט שלא היו חילופי ברכות בין נוצרים לבין מוסלמים, ואכן רוח רעה פוקדת את העדות הדתיות במזרח-ירושלים.

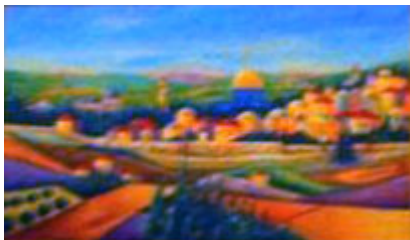
מעורבות גורמי-חוץ בנעשה במזרח-ירושלים

בנוסף למאבקים הפנימיים, יש גם תחרות בין גורמי-חוץ על הנעשה בעיר: ירדן, טורקיה, סעודיה, ואפילו רוסיה.

45 <https://www.linga.org/local-news/NzUyNg> אבל לא רק הוא עושה זאת. שיח' סעיד אל-כרמי, מראשי המטיפים של תחריר במסגד אך-אקצא, מאשים את היהודים ואת הנוצרים בכך ששיבשו את דת אברהם, אבל בעיקר את הנוצרים שהוסיפו לדת המקורית את פולחן הפס=לים. <https://www.youtube.com/watch?v=-KJbBAMKlhM>

46 ראו לעיל. הוא קובע כי יש להילחם בלא-מוסלמים, אפילו יושיטו את ידם לשלום, כדי להכניעם לדת אללה.

סעודיה

ירושלים ללא כנסיות וללא עיר ישראלית
באופק (צילום: פנחס ענברי)

בניגוד לצפוי, אין לסעודיה עניין לקדם את מעמדה של ירושלים, כי היא נתפסת בעיני הממלכה הוואאבית כמתחרה למכה.⁴⁷

לא מכבר חזר מסעודיה שליחו של אבו מאזן, היועץ לענייני ירושלים במוקטעה אחמד רוויידי, והודיע לרדיו פלסטין כי "הליגה הערבית לא תמכה ולא תתמוך בירושלים".⁴⁸

אבו מאזן מרבה להתלונן על שהליגה הערבית לא עמדה בהתחייבותה לממן את מזרח-ירושלים ב-400 מיליון דולר. יש להניח כי הממלכה הוואאבית סיכלה את ההחלטה.

בעבר הרחוק תרמה סעודיה שטיחים למסגד אל-אקצא, אבל צעד זה הובן בזמנו כחתיירה תחת מעמד ירדן ויומרתה להתחרות בסעודיה על תפקיד "שומרת המקומות הקדושים" – מה שנראה אז מסוכן לסעודיה, כי ירדן הייתה

הסוס השחור של דאעש בלובי של מלון במזרח-ירושלים, 4.12.15 (צילום: פנחס ענברי)

בעלת-בריתו של סדאם חוסיין.

לנוכח האתגרים העכשוויים של המזרח המשתנה, יומרתה זו של ירדן אינה נתפסת עוד כאיום ראשי, ולפיכך אין מתיחות בין שתי מעצמות סוניות אלו סביב הנקודה הזו.

<http://jcpa.org/article/the-muslim-schism-over-jerusalem/> 47

ראו לעיל הערה מס' 30 48

עדות מעניינת על יחסה של סעודיה למסגד אל-אקצא ניתן למצוא בדרשה של איש-דת שאינו מאורגן במסגרת התנועות המוכרות והוא סלאח א-דין אבו ערפה⁴⁹ – בה הוא אומר לסעודים כי אין סתירה בין "אל-חרם אל-קודסי" (מסגד אל-אקצא) לבין "אל-חרם" של מכה.

ירושלים בין טורקיה לירדן

מבחינת ירדן, נותר מעמדה ברחבת המסגדים חיוני כפי שהיה, שכן יוקרתה של השושלת ההאשמית נעוצה בתפקידה כמגינת המסגדים, והערעור על מעמדה זה מגיע מכיוונים רבים: מפלגת תחריר, ראיד סלאח, האחים המוסלמים, חמאס,⁵⁰ פת"ח וגורמים בישראל המבקשים לשנות את הסטטוס-קוו על הר הבית.

לישראל יש עניין רב לשמור על הסטטוס-קוו ולשמור על מעמדה של ירדן כפי שנקבע בהסכמי השלום שנחתמו עמה. לפיכך מנהלת הווקף, הקשורה עם ירדן, היא הכתובת היחידה שישראל מכבדת במזרח העיר.

אבל סכנה מיוחדת נשקפת לירדן מן המעורבות של טורקיה, המתאפשרת מהתערבותה האגרסיבית של התנועה האסלאמית של ראיד סלאח במזרח-ירושלים.

נפקדותה של סעודיה פותחת לטורקיה את השער למזרח-ירושלים, ושני נציגי האחים המוסלמים המובהקים – ראיד סלאח ובעל בריתו, המופתי לשעבר שיחי עכרימה סברי, הניחו למעשה את הגשר שעליו חדרה טורקיה למזרח העיר בכלל ולרחבת אל-אקצא בפרט; ולא זו בלבד: על פי מקורות במזרח-ירושלים, הפעילים הישראלים, אנשי ראיד סלאח, הם שתולים את דגלי טורקיה באל-אקצא.

המוסד העיקרי שממנו פועל שיחי עכרמה סברי, הוא "אגודת האהבה לחסות ילדים במצוקה"⁵¹ השוכנת בראס אל-עמוד, ועל פי מקורותינו הגיע המימון לרכישתו ולהכשרתו דווקא מטורקיה. קודם לכן נרכשו מבנים אחרים לפעילות טורקית במזרח-ירושלים.

עיון בדף הפייסבוק של המוסד⁵² מגלה כי מוסד עוסק לא רק בילדים במצוקה, אלא גם בשימור אופייה המקורי האסלאמי של ירושלים. פעילות זו אינה בוטה אמנם כמו הציורים של דאעש, אבל מתנהלת ברוח דומה.

אחד הביטויים הבולטים של מגמה זו בחוצות העיר הוא השווארמה הטורקית שכבשה לאחרונה את דוכני האוכל של מזרח-ירושלים ודגלי טורקיה המתנוססים מעל.

בנוסף למוסד של עכרימה סברי, יש מוסדות טורקיים אחרים המעורבים בנעשה בעיר, ובראשם אגודה המזוהה עם נשיא טורקיה ארדואן, ושמה Tika. מעיון באתר האגודה באינטרנט, מתברר כי אגודה זו פועלת לשיקום המורשת העות'מאנית העתיקה בכל שטחי האימפריה העות'מאנית לשעבר⁵³ וכן בטרטוריות שהאימפריה העות'מאנית נשאה את עיניה אליהן, כמו השטחים התורכמניים ברוסיה. אחד הפרויקטים של Tika הוא שיקום אתר "נבי

<https://www.facebook.com/Students.Imam.Salahuddin.In.Algeria/videos/1276620372364222/> 49

ראו דברי ג'מיל חמאמי בהערה מס' 24

<http://www.alwatanvoice.com/arabic/news/2015/10/14/792903.html> 51

<https://www.facebook.com/The-Safe-House-%D8%AC%D9%85%D8%B9%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AD%D8%A8%D8%A9-%D9%84%D8%B1%D8%B9%D8%A7%D9%8A%D8%A9-%D8%A3%D8%B7%D9%81%D8%A7%D9%84-%D9%81%D9%8A-%D8%B6%D8%A7%D8%A6%D9%82%D8%A9-466277513535395/> 52

<http://www.tika.gov.tr/ar> 53

מוסא", שהיה מוקד לחגיגות סופיות בתקופת השלטון העות'מאני בארץ-ישראל.⁵⁴ פרויקטים אחרים הקשורים בטורקיה עוסקים בתחומי הספורט⁵⁵ ושימור המורשת האסלאמית של ירושלים, ברוח האחים המוסלמים.⁵⁶

מוסד טורקי אחר המעורב במזרח-ירושלים הוא KANADIL (מנורות) התומך במוסדות חינוך. מוסד זה תרם 140 אלף דולר למוסד תעאווין, למשל.⁵⁷ על פי דף הטוויטר שלו, ירושלים עומדת בראש מעייניו, על פי ערכי האחים המוסלמים, ובעיקר רחבת אל-אקצא.⁵⁸

הפעילות הטורקית מתעלמת מישראל, אבל היא בעיקר אנטי ירדנית. כאמור, השושלת ההאשמית שואבת את הלגיטימיות שלה מאחריותה על מסגד אל-אקצא כחלק מהסכם השלום עם ישראל. מנהלת הווקף, המורכבת מפקידים ירדנים, היא הגוף היחיד שישראל מכירה בו כחלק מן הסטטוס-קוו.

על מנת להבין את המשוואה העדינה שנוצרה בין ישראל, ירדן וטורקיה, יש לחזור לאירועי ה-23 במאי 2015, היום בו הפריע המון פלסטיני לדרשה ולנוהל התפילה של ראש הקאדים של ירדן, ד"ר אחמד אל-הולייל במסגד אל-אקצא, וגירש אותו לבסוף בנחת זרועו.⁵⁹

כדי להבין את משמעות האירוע יש לחזור כמה ימים לאחור, לביקורו שר הדתות של טורקיה פרופ' מוחמד גורמאז,

מתוך אתר המוסד

שהתקבל בהר הבית ביראת כבוד ודבריו נשמעו בעניין רב.⁶⁰

כלומר, הכוחות האסלאמיים ברחבת אל-אקצא פעלו לטובת טורקיה ולרעת ירדן, וככל שהדברים תלויים בהם – הם יסלקו את ירדן מהר הבית ויכניסו לשם את טורקיה.

http://www.tika.gov.tr/en/news/turkish_cooperation_and_coordination_agency_restores_nebi_musa_kulliye_which_is_in_jerusalem-9040 54

http://www.tika.gov.tr/en/news/the_zeztindagi_stadium_lighting_project_in_jerusalem_has_been_completed-8969 55

http://www.tika.gov.tr/en/news/the_booklet_that_will_describe_jerusalem_to_the_world_was_prepared_in_three_languages-8885 56

<http://www.welfareassociation.org/ar/node/893> 57

<http://alquds-org.blogspot.co.il/2013/03/blog-post.html> , וכך 58

<https://twitter.com/kanadil2011> 58

<https://youtu.be/HoFNO2fvPgU> 59

<http://www.turkpress.co/node/8478> ; <https://youtu.be/rsupUFuo8Vs>; https://youtu.be./Y__Of2b9ZXI 60

שימו לב לסוס השחור בפינה הימנית - הסוס שכובש את העולם (צילום: פנחס ענברי)

לגבי התנהגות אנשי פת"ח, זו עולה בקנה אחד עם מדיניות הארגון הנוטה להצטרף ליוזמות של התנועות האחרות. אבל בחינה מדוקדקת של המסרים שהעביר שר הדתות הטורקי בביקורו, אמורה להדאיג את פת"ח. כך למשל, כשביקר בחברון, הוא סירב ללבוש את הצעיף של הרשות הפלסטינית עם הכופיה השחורה-לבנה, ובמקומה חבש את הצעיף הירוק של חמאס.

מיהם הכוחות שתיארנו? בראש ובראשונה מפלגת תחריר האסלאמית שארגנה את העצרת נגד המשלחת הירדנית, אבל קיבלה בברכה את השר הטורקי. התנגדותה של מפלגת תחריר לממלכת ירדן היא היסטורית, ואשר לטורקיה – תחריר תוקפת את טורקיה על חברותה בנאט"ו ועל כך שהיא מדינה מערבית, אבל ההטפה לטובת החליפות העות'מאנית עולה בקנה אחד עם האידאולוגיה שלה, כך שיש לה גישה חיובית כלפי החדירה הטורקית לירושלים על חשבונה של ירדן.

על פי מקורות ירדניים, בעוד שאנשי תחריר צעקו והפריעו באותה תקרית מבישה, היו אלה אנשי ראיד סלאח, חמאס ופת"ח (!) שנקטו אלימות פיזית כלפי הנכבדים הירדניים.

הדבר עורר משבר בין ירדן לרשות הפלסטינית, בייחוד לאחר שהתברר לשלטונות ירדן שעצרת גדולה של תחריר אמורה להתכנס ברמאללה. ירדן דרשה מן הרשות לבטל את העצרת, אך הרשות סירבה, ומאז מסרב המלך עבדאללה לקבל את פניו של ראש הרשות הפלסטינית. מקורות ירדניים סבורים כי הרשות הפלסטינית מקדמת את תחריר על מנת להחליש את חמאס.

קנאדיל (מנורות) מגדיר עצמו כארגון בין-לאומי, אבל ירושלים בלבד (מתוך אתר המוסד)

אחרי שהרשות הפלסטינית התקבלה כחברה באונסקו, התעוררה בעיה עם ירדן. הממלכה ההאשמית היא שייצגה עד אז את עניין ירושלים, והרשות לא הסתירה את להיטותה להפוך את חברותה באונסקו קרדום לחפור בו בירושלים. ירדן לחצה, והרשות וירדן חתמו על הסכם לפיו תמשיך ירדן לייצג את בעיית ירושלים באונסקו,⁶¹ והרשות הפלסטינית קיבלה תחת חסותה את בית-לחם.

אבל באחרונה התברר כי חרף "הסכם אונסקו", הודיע אחמד רווידי מלשכת אבו מאזן, כי הרשות הפלסטינית מקדמת באונסקו יוזמות נגד ישראל.⁶²

כיפופי הידיים בין ירדן לפלסטינים לא באו בכך לידי סיום. יש כרגע משבר רדום בעניין התקנת המצלמות על הר הבית, שאמורות לשמש לירדן כלי-מעקב על הנעשה בהר.⁶³

כרגע העניין מוקפא, ויש בכך היבט ישראלי שלא נעסוק בו כאן, אך ברור לירדן כי הפלסטינים לא ירשו למצלמות לפעול, ולפיכך נראה כי העניין ירד מעל הפרק.

ירדן מנסה לשכנע את הפלסטינים שלא לחבל במצלמות, בטענה "שהן נועדו לתעד את ההפרות של ישראל" על הר הבית ולהפיץ את התיעוד הזה בעולם"⁶⁴ - דברי שר ההסברה הירדני מוחמד מואמיני, 18.3.16. הוא צפה כי המצלמות יורכבו בהקדם והדגיש כי "ירדן היא חוד החנית בהגנה על המקומות הקדושים לאסלאם ולנצרות, והיא בעלת החסות ("וויסאיה") על כל 144 הקמיר של שטחי אל-אקסא".

בתאריך 4.11.15 זימן המלך עבדאללה משלחת רחבה של נציגי ציבור ממזרח-ירושלים,⁶⁵ ולדברי אישים שנכחו בפגישה היה המלך קצר-רוח ונרגז, ועזב מיד. ראש לשכתו נתן למשלחת להבין כי ירדן תחמה את גבולות מעורבותה בירושלים רק לרחבה הפנימית של המסגדים - וויסאיה. אשר ליתר ענייני ירושלים - היא החליטה למשוך את ידיה מהם.

יש עוד היבט חשוב למתח השורר כיום בין ירדן לרשות הפלסטינית, והוא הזיקה של המזרח-ירושלמים לרמאללה. תושבי מזרח-ירושלים הם בעלי אזרחות ירדנית. ירדן מחרימה את אזרחותו של כל מי שמקבל אזרחות פלסטינית או ישראלית. עמדה זו בולמת את הפלסטינים במזרח העיר מלהצטרף לרשות הפלסטינית.

לסיכום: במאבק על שמירת מעמדה המיוחס ברחבת המסגדים, ירדן ניצבת מול כוחות אחדים: מפלגת השחרור האסלאמית, חמאס, התנועה האסלאמית של ראיד סלאח, ובמידה מסוימת גם מול פת"ח.

מעמדה נשמר הודות להסדרי הסטטוס-קוו עם ישראל והמעמד המיוחד של מנהלת הווקף.

<http://en.lpj.org/2013/04/04/full-text-of-the-jordanian-palestinian-agreement-on-holy-places-in-jerusalem/> 61

<http://jcpa.org/wp-content/uploads/2016/03/20160125.m4a> 62

<http://jcpa.org/will-cameras-temple-mount-work> 63

<http://www.maannews.net/Content.aspx?id=835584> 64

היה מוזר לראות בין האורחים גם את אימן עודה, ראש הרשימה המאוחדת בכנסת. אולי כביטוי של כעס על הדרך בה ישראל

הרשתה באותם ימים את פעילותו של ראיד סלאח. <https://www.youtube.com/watch?v=x-uDSACwSM8> 65

האורח הטורקי לובש את צעיף חמאס ולא את הצעיף של פת"ח, למרות שפיתח הוא שאירח אותו בחברון (מתוך אתר פת"ח חברון)

התנועות האסלאמיות מערערות על הסטטוס-קוו, מטילות דופי בירדן על שהיא שואבת את סמכותה מתוקף הסכם עם ישראל, דוחקות את ירדן ומקדמות את טורקיה.

רוסיה, תחריר והנוצרים האורתודוקסים

ב-22 בינואר 2016 הפיצה מפלגת תחריר במזרח-ירושלים כרוז נגד הנוצרים האורתודוכסים בעיר, ובה אזהרה לבל יסייעו לרוסיה לרכוש בחברון נכס שהוגדר בכרוז "ווקף השייך לראשית האסלאם". הכרוז גם האשים את הרשות הפלסטינית בסיוע לרוסיה בהשתלטותה על אותו אתר-מורשת.⁶⁶ בכך הצטרפה תחריר לדאעש בהתקפות על הנוצרים, אבל בעוד שדאעש התמקד בקתולים, התמקדה תחריר באורתודוכסים הקשורים עם רוסיה, וקשה שלא לזהות בכך את עקבות המאבקים בסוריה, שם רוסיה תומכת באסד ובשיעים מול טורקיה והסונים. וכך נכתב בכרוז של תחריר: "חייתם בין המוסלמים חיים מכובדים מאות שנים, רבים מכם באו מרוחק, והמוסלמים קיבלו אתכם יפה ושיכנו אתכם בתוכם. אשר למעצמות הרשע (רוסיה, ומדינות אירופה), אלה הולכות רק אחרי האינטרסים שלהן. אתם אינכם מעניינים אותם, ורבים מכם יודעים זאת... אל תפרו ברית, ואנו, אומת האסלאם, לא נפגע במי שהם בני-חסותנו (דיימה)". בהמשך נוקט הכרוז לשון איומים בנוסח: "היזהרו" (מפני מכירת נכס הווקף לרוסיה).

תחריר רוצה לבדל עצמה מדאעש, בכך שדאעש "מפירה ברית" עם הנוצרים וטובחת בהם, בעוד שתחריר "שומרת ברית" של מתן חסות – דיימה – אבל מזהירה את הנוצרים שלא יפרו את הברית כשהם תומכים ברוסיה, ומכאן גם באסד.

על פי מקורות במזרח-ירושלים, הנוצרים האורתודוכסים מפולגים בינם לבין עצמם, בין הכמורה היוונית השומרת על מעמדה, לבין המאמינים הערבים שאינם מצליחים להגיע לדרגות כהונה גבוהות. בעוד שהכמורה היוונית נאמנה ליוון ולרוסיה, הכמורה הערבית היא ערבית לאומנית ומשתדלת לשמור על קשר טוב עם האחים המוסלמים. הדמות הבולטת ביותר באורתודוכסיה הפרו-ערבית/אסלאמית היא המוטראן עטאללה חנא שהשתתף בהפגנת חמאס בחברון כשהוא עטוי צעיף ירוק של האחים המוסלמים. כלומר, חרף היותו איש כמורה אורתודוכסי בכיר,

66 הפגנת תחריר בחברון נגד רוסיה. בניגוד להפגנות קודמות שהיו מרובות משתתפים, הייתה הפגנה זאת מצומצמת מאוד בהיקפה. <https://www.youtube.com/watch?v=wa2gmDO-deg>

הוא נגד רוסיה – המעצמה האורתודוקסית הראשית. כשהופץ הכרוז של דאעש נגד הנוצרים, יצא נגדו עטאאלה חנא בחריפות, והודיע כי הנוצרים לא ינטשו את ירושלים.

הכמורה הנמוכה מאשימה את הכמורה הגבוהה במכירת נכסי הכנסייה לישראל, וכעת מפלגת תחריר מטיחה את אותה אשמה על רוסיה.